

КОНЦЕПТУАЛЬНІ ЗАСАДИ ДІАЛОГОВОГО ПІДХОДУ В КОНТЕКСТІ ФОРТЕПІАННОЇ ПІДГОТОВКИ МАЙБУТНІХ ФАХІВЦІВ МУЗИЧНОГО МИСТЕЦТВА

CONCEPTUAL PRINCIPLES OF DIALOGUE APPROACH IN THE CONTEXT OF PIANO TRAINING OF FUTURE SPECIALISTS OF MUSICAL ART

Стаття присвячена одній із актуальних проблем підготовки майбутніх фахівців музичного мистецтва, а саме використанню сучасного методологічного підходу (діалогового), в педагогічному процесі закладу вищої освіти. Зокрема, розкривається його сутність в парадигмі гуманістичної освіти. На засадах теоретичних розвідок ведучих американських психологів А. Маслоу, Р. Мейя, Г. Олпорта, К. Роджерса, висвітлюються основні пріоритети гуманізації освіти: наявність суб'єкт-суб'єктних відношень, абсолютизація унікальності та неповторності особистості, свобода її самовираження, безумовно позитивне відношення до тих, хто навчається, емпатичне розуміння студента, співчуття, співпереживання. Визначається специфіка професійної діяльності майбутнього фахівця музичного мистецтва. Розкриваються основні принципи індивідуального підходу, а також таких інноваційних методологічних підходів, як: особистісно-орієнтованого, акмеологічного (шляхи і засоби досягнення професіоналізму, професійного «акме», професійної зрілості в майбутній педагогічній діяльності, яка відрізняється високим рівнем компетентності, відповідальності, соціальною активністю і має гуманістичну спрямованість), герменевтичного (педагогічного розуміння, що припускає сукупність пізнання (навколишнього світу, оточуючих, себе), продуктивної комунікації, синергетичного (вивчення процесів самоорганізації особистості, активізації її саморозвитку і самовдосконалення подальшої самоактуалізації в професійній сфері). Підкреслюється значущість діалогічного підходу при проведенні індивідуальних фортепіанних занять і залежність успішності навчальної діяльності студентів від його впровадження в практику роботи викладача музичного мистецтва, що веде до творчої свободи самовираження, а також ефективної самоактуалізації майбутніх фахівців музичного мистецтва в аспекті фортепіанного виконавства. В якості методичного підґрунтя підготовки майбутніх фахівців музичного мистецтва пропонуються такі інноваційні технології, як: рольові ігри, брейн-стормінг, сократівська евристична бесіда, синектика, метод мікронавчання, дискусії, діалог.

Ключові слова: методологічний підхід, гуманістичні принципи сучасної освіти,

майбутній фахівець музичного мистецтва, суб'єктність, емпатія.

The article is devoted to one of the urgent problems of training future specialists in musical art, namely the use of a modern methodological approach – dialogic in the pedagogical process of a higher education institution. In particular, its essence is revealed in the paradigm of humanistic education. On the basis of the theoretical explorations of the leading American psychologists A. Maslow, R. May, G. Allport, K. Rogers, the main priorities of the humanization of education are highlighted: the presence of subject-subject relations, the absolutization of the uniqueness and inimitability of the individual, freedom of self-expression, of course positive attitude towards those who study, empathic understanding of the student, sympathy, empathy. The specificity of the professional activity of the future specialist in musical art is determined. The main factors of the individual approach are revealed, as well as such innovative methodological approaches as: person-oriented, acmeological (ways and means of achieving professionalism, professional "acme", professional maturity in the future pedagogical activity, which is characterized by a high level of competence, responsibility, social activity and has a humanistic orientation), hermeneutic (pedagogical understanding – which assumes a set of knowledge (of the surrounding world, others, oneself), productive communication, synergistic (studying the processes of self-organization of the individual, activation of his self-development and self-improvement of further self-actualization in the professional sphere). The importance of a dialogical approach in conducting individual piano classes and the dependence of the success of students' educational activities on its implementation in the work practice of a music teacher, which leads to creative freedom of self-expression, as well as effective self-actualization of future music specialists in the aspect of piano performance. Innovative technologies such as: role-playing games, brainstorming, Socratic heuristic conversation, synectics, micro-learning method, discussions, dialogue are offered as a methodological basis for the training of future music specialists.

Key words: methodological approach, humanistic principles of modern education, future music specialist, subjectivity, empathy.

УДК [378.147:78]:37.091.313
DOI <https://doi.org/10.32782/2663-6085/2023/60.23>

Линенко А.Ф.,
докт. пед. наук,
професор кафедри
музично-інструментальної підготовки
Державного закладу
«Південноукраїнський національний
педагогічний університет
імені К.Д. Ушинського»

Постановка проблеми у загальному вигляді.

В умовах модернізації вищої освіти України актуалізується проблема налагодження продуктивної комунікації між всіма учасниками педагогічного процесу, розповсюдження принципів гуманістичної педагогіки в освітньому просторі педагогічного ЗВО, усвідомлення значущості встановлення суб'єкт – суб'єктних, діалогічних відносин,

що сприяє оптимізації педагогічного процесу, а в цілому підвищення ефективності як професійної діяльності викладачів, так і навчальної діяльності студентів.

З цього випливає, що для досягнення в Україні сучасних цілей модернізації вищої педагогічної освіти, заснованих на гуманістичній парадигмі та сформульованих у контексті професійної

компетентності, необхідно впроваджувати інноваційні шляхи в підготовку майбутнього вчителя музичного мистецтва. Особливу роль в вирішенні цього завдання є використання у педагогічному процесі вищих педагогічних закладах освіти цілого ряду методологічних підходів: акмеологічного (шляхи і засоби досягнення професіоналізму, професійного «акме», професійної зрілості в майбутній педагогічній діяльності, яка відрізняється високим рівнем компетентності, відповідальності, соціальною активністю і має гуманістичну спрямованість), герменевтичного (педагогічного розуміння – що припускає сукупність пізнання (навколишнього світу, оточуючих, себе), продуктивної комунікації, а також початковий етап мислення, тобто у педагогічному розумінні виражається участь мислення в регуляції в професійній діяльності), синергетичного (вивчення процесів самоорганізації особистості, активізації її саморозвитку і самовдосконалення подальшої самоактуалізації в професійній сфері) тощо.

Головним у гуманістичній освіті стає суб'єктність свідомості майбутнього фахівця, який є активною пізнавальною особистістю в педагогічному процесі, і вчитель, і учень визначаються активними суб'єктами освіти. Специфіка професійної діяльності майбутнього фахівця музичного мистецтва визначається високим рівнем обізнаності в зазначеному контексті, володіння фортепіанною майстерністю і наявністю сукупності комунікаційних компетенцій в тому числі і налагоджування діалогічного спілкування із студентами.

Аналіз останніх досліджень і публікацій.

Проблемою діалогічного підходу в освітній науці і практики займалися: Н. Антонюк, І. Дичківська, Г. Дьяконов, О. Котовська, С. Мусатов, С. Нартова-Бочавер, О. Норкіна, О. Петроє, К. Павелків, О. Пономарьов, О. Стріхар та ін. Музиканти, педагоги музичного мистецтва надавали велике значення встановленню між викладачем і студентом гуманістичних відношень, заснованих на емпатії, діалогу, позитивного відношення до тих, хто навчається: Й. Гофман, О. Гольденвейзер, А. Корто, М. Лонг, А. Зайцева, Г. Падалка, О. Олексюк, Ю. Цагареллі та ін.

Чисельні дослідження підтверджують актуальність проблеми фортепіанної підготовки майбутніх фахівців музичного мистецтва в гуманістичній парадигмі і потребують більш детальної теоретичної і методичної розробленості, особливо в аспекті використання ділового підходу. Недостатньо вирішеними є питання впровадження сучасних освітніх технологій в педагогічний процес в вирішенні зазначеної проблеми.

Мета статті полягає у висвітленні сутності діалогічного підходу в роботі з майбутніми фахівцями музичного мистецтва в процесі фортепіанної підготовки.

Виклад основного матеріалу. Гуманістична взаємодія між викладачем і студентом можлива лише тоді, коли вона вибудовується на основі орієнтирів для спільної творчості в навчанні, які сприяють створенню такого середовища, яке приводить до прояву внутрішніх джерел майбутніх фахівців у напрямку їх саморозвитку, самоорганізації і подальшої самоактуалізації, а не тільки на основі звичних методів передачі знань та формування вмінь та навичок, досвіду поведінки. Майбутній фахівець повинен бути не тільки висококомпетентним педагогом, а й вміти налагоджувати позитивну комунікацію із оточуючими: викладачами, студентами, учнями на педагогічній практиці, шкільною адміністрацією, батьками тощо. Особливо це стосується специфіки викладання музичних дисциплін, таких як: спеціальний музичний інструмент, курс виконавської майстерності, концертмейстерській клас й т. ін., що проходять у формі індивідуальних занять. Від якості комунікації на індивідуальному фортепіанному занятті залежить успішність навчальної діяльності студентів, їх обізнаність в сфері музичного фортепіанного мистецтва, формування необхідних інструментальних вмінь та навичок, здобуття впевненості у своїх силах та виконавських можливостях, що веде до творчої свободи самовираження, ефективної самоактуалізації в аспекті фортепіанного виконавства у публічному просторі: на сцені та перед учнями на педагогічній практиці.

О. Стріхар підкреслює думку багаточисельних дослідників і практиків педагогічної діяльності відносно особливостей індивідуального підходу в музичній педагогіці – світова музична культура у великому ступені залежить від характеру, інтенсивності й розвиненості відносин учитель – учень [7, с. 307]. Індивідуальна форма навчання дає змогу успішного використання в навчальному процесі таких інноваційних методологічних підходів, як: особистісно-орієнтований, герменевтичний, акмеологічний, синергетичний та ін.

Безумовно, індивідуальна форма проведення фортепіанного заняття дає великі можливості у підготовці музикантів. На нашу думку, індивідуальний підхід в освіті – це скоріше форма проведення заняття і вона не завжди припускає в практиці роботи ряду викладачів музики такої постулат, тобто дотримання обов'язкових вимог особистісно-орієнтованого підходу у педагогіці, як: визначення в студентах наявності позитивної мотивації на заняття фортепіанним мистецтвом, діагностика обізнаності майбутніх фахівців у сфері музичного мистецтва, визначення рівня розвитку загальних і музичних здібностей (музичний слух, пам'ять, відчуття ритму; емоційність й т. ін.), музичного загального й спеціального фортепіанного кругозору; ступеня розвитку: спеціальних вмінь та навичок (фортепіанної техніки, тембрально-динамічних

можливостей, навичок голосоведіння, виконання кантени, інтонування мелодичної лінії). Крім того, викладач музичного мистецтва повинен діагностувати широкий спектр особистісних якостей студента: рівень його самооцінки: підвищена, занижена, адекватна, інтроверт він чи екстраверт, наявність упевненості в собі, працездатність, вольові якості, комунікативність тощо. Від цього залежить вибір музичної програми, визначення педагогічної стратегії і тактики в навчальному процесі, а також створення індивідуальної траєкторії розвитку тих, хто навчається. Безумовно, по проходженню деякого часу, протягом півроку, року, а може і більше педагог поступово визначить все це шляхом спостережень, методом проб та помилок, але треба якомога раніше знати зазначені можливості учня і скласти його індивідуальну траєкторію розвитку, адекватно його можливостям, спланувати його формування, як піаніста, визначити проміжні і кінцеві цілі, причому план повинен бути реальним, щоб студент зміг його виконати.

Ми поділяємо точку зору видатного українського психолога, педагога І. Беха, який стверджував, що «статус «Я – можливого» вимагає, щоб педагог проводив роботу, яка спрямована на формування і постійну активізацію у вихованця уявлення про те, яким він міг би стати, на усвідомлення тих його якостей, котрі заважають вчасно реалізувати наявні потенційні можливості [2].

Встановлення діалогічного підходу в педагогічному процесі дає можливість здійснити особистісно-орієнтований підхід. «Емпатія, уміння зрозуміти, вислухати, поспілкуватися на різні теми, запропонувати спільну цікаву справу...» [2, с. 5]. Вчений вважав, що «особистісно-орієнтоване виховання – це не система організованих, жорстко нормованих впливів педагога на дитину, що ігнорують її волевиявлення і призводять до психологічного тиску на неї. В основі цієї виховної моделі лежить педагогічна дія заклику до особистісної взаємодії, який базується на милосердному ставленні вихователя до вихованця...» [2, с. 5].

Ми суголосні з Г. Падалкою, яка підкреслює, що «важливою функцією мистецької навчальної освіти слід вважати комунікативну, завдяки якій учні отримують можливість художнього полісуб'єктного спілкування» [6, с. 18].

Діалогічний підхід розглядаємо в парадигмі гуманістичної педагогіки. Американські психологи: А. Маслоу, Р. Мей, Г. Олпорт, К. Роджерс та ін. відстоювали основну, пріоритетну ідею, що оголошувалась ними вищою цінністю – абсолютизація унікальності та неповторності особистості, свобода її самовираження. К. Роджерс виділив слідуючи основні настанови, якими володіє гуманістично орієнтований педагог: істинність та відкритість досвіду. Ми її розуміємо, як відкритість педагога своїм власним думкам, почуттям і переживанням,

шляхом рефлексії визначення своїх професійних можливостей як педагога, а також здатність відкрито висловлювати свої думки в міжособистісному спілкуванні з учнями. Друга настанова – безумовне позитивне ставлення до тих, хто навчається, що на наш погляд, означає готовність педагога спілкуватися з будь-якими учнями і приймати їх такими, якими вони є. За словами великого піаніста і професора Паризької консерваторії А. Корто, усі студенти мають право на однакову увагу педагога. Необхідно утримуватися від виставлення у неприглядному вигляді недоліків студента перед його однокурсниками. Потрібно заохочувати, а не розчаровувати. Ніколи не дозволяти грати погану музику [8]. Однак це не означає всепрощення, схвалення будь-якої поведінки. Треба пам'ятати, що наші студенти згодом продовжуватимуть культ музики, культ викладання за тим зразком, який створить наше викладання [6]. Третя настанова припускає емпатичне розуміння студента, співчуття, співпереживання, що припускає бачення педагогом поведінки студента, його реакцій, дій і вчинків очима самого студента, розуміння його думок і почуттів. При дотриманні зазначених настанов, за словами К. Роджерса, педагог перестає бути «авторитарним інструктором» своїх студентів, а стає їх щирим другом [10].

Відомо, що для музично-виконавської педагогіки XVIII ст. основним був авторитарний принцип і це продовжувалось частково до XIX ст., а то й пізніше. І якщо Ф. Лист дотримувався демократичних принципів в роботі з учнями і готовий був прийняти їх нестандартне індивідуальне трактування музичного твору, навіть, якщо воно не збігалось з його власним, то Т. Лешетицький не дозволяв учням творчо, самостійно інтерпретувати музичні твори і в своїй педагогічній діяльності дотримувався авторитарного стилю в музичній педагогіці, що часто приводило до невпевненості, скутості, затиснення учнів, особливо це проявлялось, коли вони виходили на сцену [9, с. 104; с. 106]. Л. Баренбойм підкреслював, що «система творчого виховання протистоїть авторитарній виконавській педагогіці, яка ставить за мету створити учня за образом і подобою вчителя, протистоїть вона і методам «вільного вирощування учня». Система творчого виховання потребує індивідуалізації шляхів роботи з учнем [2, с. 27].

Таким чином, велику роль у створенні на музичному уроці позитивної, доброзичливої атмосфери має діалогічний підхід. Ми досліджуємо його в парадигмі педагогічної герменевтики, як один із її основних принципів. До яких відносимо: організацію простору розуміння в педагогічному процесі; встановлення міжособистісних відносин між його учасниками на основі діалогу, рефлексії, толерантності, емпатії; розвиток здібності студента до

саморозуміння та усвідомлення себе як майбутнього професіонала [5].

Як бачимо, особливу значущість учені і педагога – герменевти надають діалогічному характеру процесів розуміння, який виражається у різних формах: діалогу, дискусії, диспуту, полеміки та ін. Зазначені форми виступають як обмін думками, критики тощо, але вони повинні здійснюватися у гуманістичній парадигмі на засадах взаєморозуміння, толерантності, взаємоповаги [5].

Ми суголосні з Н. Антонюк, яка вважає, що професійна культура педагога включає не тільки «усвідомленні, оцінні знання, які мають бути мобільними, керованими, адаптованими до умов педагогічної діяльності, але й діалогічні уміння, які входять до складу спеціальних і загальних умінь» [1, с. 98]. В. Джоган підкреслює, що культура діалогу, за своєю природою, переводить спілкування на гуманістичний, творчий, смислопошуковий рівень і проявляється в особистісному і професійному досвіді; розвивається в межах професійної освіти і професійної діяльності, виступає як важлива характеристика і необхідна умова професіоналізму...» [4].

Сучасна наука і практика пропонує ряд інноваційних технологій в сфері педагогіки для підвищення вмінь встановлення діалогічних відносин у педагогічному процесі. Вивчення «Технології проектування діалогічної форми організації» у контексті дисципліни «Теорія і методика викладання музично-виконавських дисциплін» припускає розробку загальної структури спільної праці в діалозі на заняттях з музичного інструменту. Крім того на практичних заняттях цього курсу використовується широкий спектр методичного супроводу: рольові ігри, брейнстормінг, сократівська евристична бесіда, синектика, метод мікронавчання, дискусії, діалог тощо.

Висновки. Таким чином, впровадження діалогічного підходу в педагогічний процес майбутніх фахівців музичного мистецтва вищого ЗВО, заснований на гуманістичних цінностях, сприяє формуванню компетентності, педагогічної майстерності росту професійної зрілості майбутніх фахівців, готовності на високому рівні

вирішувати складні проблеми майбутній самостійній професійній діяльності. Однак, проблема використання діалогічних відношень у педагогічному середовищі, повної реалізації їх потенціалу в навчально – пізнавальної, інформаційно-пошукової, оцінної та інших видів діяльності ще потребує подальшого дослідження і розробки нових технологій та їх активного впровадження в практику роботи закладу вищої освіти.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Антонюк Н. Діалогічний підхід у професійній підготовці майбутнього вчителя початкової школи. *Науковий вісник Східноєвропейського національного університету імені Лесі Українки*. 2014. № 8. С. 98–102.
2. Баренбойм Л. Питання фортепіанної педагогіки та виконавства. Київ : Музична Україна, 1969. 285 с.
3. Бех І. Д. Особистісно-орієнтована модель виховання як науковий конструкт. *Психолого-педагогічні проблеми сільської школи*. 2002. Вип. 3. URL: www.library.udpu.org.ua/library_files/psuh.../vupysk_21.pdf (дата звернення: 05.06.2023).
4. Джоган В. М. Культура діалогу як основна характеристика якості професійного спілкування майбутніх психологів. URL: <https://www.cuspu.edu.ua/> (дата звернення: 09.06.2023).
5. Линенко А. Ф. Герменевтичний підхід у педагогіці і його принципи. *Науковий вісник Південноукраїнського національного педагогічного університету імені К. Д. Ушинського: збірник наукових праць*. 2018. № 6. С. 55–59.
6. Падалка Г. М. Педагогіка мистецтв (Теорія і методика викладання мистецьких дисциплін). Київ : Освіта України, 2008. 274 с.
7. Стріхар О. Основні принципи навчання дітей музичному мистецтву. *Витоки педагогічної майстерності*. 2013. № 12. С. 305–310.
8. Corto A. About the piano art. URL: [planeta – knig.com/ua](http://planeta-knig.com/ua) (дата звернення: 12.06.2023).
9. Ramann L. Franz Liszt : Als Künstler und Mensch. Volume 2. Part 1. Creative Media Partners, LLC, 2018. 332 p.
10. Rogers C., Lyon H., Tausch R. On becoming an effective teacher : person-centred teaching, psychology, philosophy, and dialogues with Carl R. Rogers. London, New York : Routledge, 2014. 288 p.